

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

DOOPSGEZINDE LEKTUUR

TOT BEVORDERING VAN CHRISTELIJKE
KENNIS EN GODZALIGHEID,

VERZAMELD DOOR

D. S. GORTER,

ONDER MEDEWERKING VAN

S. BLAUPOT TEN CATE, I. DE STOPPELAAR
BLIJDESTELJN, P. COOL, D. HARTING,
S. HOEKSTRA Bz., S. HOEKSTRA, C. MUL-
LER, K. R. PEKELHARING, T. W. VENE-
MA EN ANDEREN.

TWEEDE JAARGANG.

VIERDE AFLEVERING.

1 Cor. III: 11. Niemand kan een ander
fondament leggen, dan 't geen gelegd is, 't
welk is Jezus Christus.

—:—:—
TE SNEEK, BIJ
VAN DRUTEN & BLEEKER.
1855.

MAP DG 56-6

VAN DRUTEN & BLEEKER GEVEN MEDE UIT:

HET EVANGELIE DER GENADE,

DOOR JEZUS CHRISTUS ZELVEN

VERKONDIGD

IN DE GELIJKENIS VAN DEN

VERLOREN ZOON;

door

S. HOEKSTRA Bz.,

Predikant te Rotterdam.

Een deel in kl. 8vo f 1,30 ingen. en f 1,60 gebonden.

B L A D E N

EN

NIEUWE BLADEN

UIT HET

DAGBOEK VAN EEN GENEESHEER.

DOOR

S. WARREN,

SCHRIJVER VAN 10,000 POND 'S JAARS, GODSVRUCHT
EN BEPROEVING," ENZ.

NAAR DEN achtsten DRUK

UIT HET ENGELSCH, DOOR

P. VAN OS.

In gr. 8vo met platen. Elken bundel kost f 3,60 en is op
zich zelve compleet.

Een boek, dat in 't oorspronkelijke tot de **KLASSIEKE** werken behoort,
waarvan **ACHT** drukken het licht zagen en dat in alle talen van Europa
is overgezet, aan te bevelen, is zeker overbodig. Deze uitgaaf is uit het
oorspronkelijke vertaald en *volledig*. De uitgevers kunnen de verzekering
geven, dat men in dit werk eene verzameling hoogst boeiende en nuttige
verhalen zal vinden, en niemand t onvoldaan uit de hand zal leggen.

DE HOOGERE WERELD.

Er bestaat eene hoogere wereld. Er is eene maatschappij van wezens, welke hooger zijn dan de menschen, omdat zij aan geen zoo log omkleedsel van vleesch en bloed zijn gebonden, daarom ook geen aardbol behoeven tot woonplaats, maar in eene hoogere orde van zaken verkeerden, eene hoogere wereld vormen. Het is daarvan, dat ik u nu eenig denkbeeld wil trachten te geven.

Er zijn, die het bestaan van die wereld ontkennen, den mensch als den sluitsteen beschouwen van de geheele schepping, en geene andere wezens tusschen hem en God kunnen en willen denken. Doch behalve dat het op zich zelf waarschijnlijk is, dat die groote, oneindige ruimte niet geheel ledig zal zijn, zoo spreekt de bijbel ook uitdrukkelijk van zulke wezens. Er zijn ook, die zich deze wezens alleen heilig denken en het bestaan van den booze en zijne engelen niet willen toelaten; doch gelijk het in den aard der zaak ligt, dat alle die wezens hun beginsel niet zullen bewaard hebben, zoo spreekt de schrift ook weder zoowel van dezen als van genen.

Mij dunkt, eenigen mijner lezers zullen hier met zekere bevreemding opzien, en toch — het is zoo; ik geloof aan het persoonlijk bestaan van den duivel, en ik acht dit zelfs echt doopsgezind. Men versta mij echter wel. Ik acht niet de stelling: *er is een duivel*, doopsgezind, want wij hebben geene leerstellingen, maar het aannemen van zulk eene stelling op grond van den bijbel. Wij vereenigen ons niet in eene zekere leer, maar in het beginsel, dat wij den bijbel als eenigen regel van geloof en wandel aannemen. Dit geeft ons vrijheid van onderzoek en opvatting, en tevens genoegzame eenheid en gelijkheid. Wij zeggen niet, dat deze of gene opvatting des christendoms de ware is, maar beweren, dat het ware en zuivere christendom in den bijbel beschreven is. Ieder heeft nu zijne eigene overtuiging, door opvoeding of onderzoek verkregen. Wij mogen haar evenwel niet blindelings volgen, maar ons beginsel legt ons de zedelijke verplichting op, die overtuiging aan den bijbel te beproeven, ze te behouden, indien ze daar bevestigd, en ze te verloochenen, indien ze daar weersproken wordt.

Zoo is het mij gegaan. Opgevoed in de heerschende meeningen des tijds, was ik als anderen overtuigd, dat er geen duivel bestond, totdat ik door eene meer naauwkeurige lezing des bijbels overtuigd werd, dat Jezus en de apostelen aan zijn bestaan geloofd hebben. Nu bleef mij geene andere keuze, dan mijn beginsel of mijne overtuiging te verloochenen. Het eerste behield de overhand. De schrift staat mij zoo hoog, ik ben zoo innig overtuigd, dat Jezus de Christus, de Zone

Gods is, en de apostelen door Hem in alle waarheid zijn geleid, dat mijn eigen gevoelen daarvoor verdween en de duivel als van zelf zijne plaats innam in mijne voorstellingen. Ziet, dit acht ik echt doopsgezind, maar even zeer echt protestantsch en niet minder christelijk. Het is de eisch van het geloof aan de goddelijkheid des christendoms.

Het is eigenlijk eene vraag van het schrift-onderzoek. Heeft men na eene ernstige lezing en herlezing van de h. schrift bevonden, dat Christus en de apostelen, waar zij van den duivel spraken, niet aan een persoonlijk wezen gedacht hebben, dan is het even doopsgezind, met hen dat persoonlijk bestaan te verwerpen, als het is, dat aan te nemen, wanneer men het tegendeel heeft bevonden. Dit laatste is met mij het geval. Ik weet, velen nemen de toevlugt tot uitlegkundige kunstgrepen. Voor mij is dit onmogelijk. Ik kan de schrift niet anders verklaren, dan dat Christus aan het persoonlijk bestaan van den duivel geloofd heeft. Ik moet het nu met Hem gelooven, of ophouden een onvoorwaardelijk gezag aan zijne woorden te hechten. Neem ik de vrijheid, slechts een enkel punt te verwerpen, dan is reeds de rede mijn regel van geloof en wandel; want de oorzaak, waarom ik dit punt verwerp en het andere aanneem is, omdat dit met mijne rede overeenkomt en het andere daarmede strijdt. Is zoo eenmaal de slagboom verbroken, waar is dan het einde van het verwerpen? Had ik mij die vrijheid genomen, hoe veel van het christendom zou mij dan zijn weg gevallen, dat mij nu na veel strijd eigen is geworden en zoo onbe-

grijpelijk veel troost verschaft. Hoe veel zou mij dan nog verder kunnen wegvallen, wat mij wonderbaar en onbegrijpelijk toeschijnt. Neen, ik acht, wanneer wij zeggen: de schrift tot regel te stellen, dan moeten wij het ook *doen*; dan moeten wij ook *geheel* doen, en niet het eene aannemen en het andere verwerpen; dan moeten wij het ook *oprecht* doen, en niet den schijn aannemen, alsof wij alleen, wat van Christus is, verkondigen, terwijl wij in waarheid prediken, wat van ons zelve is; dan moeten wij het doen *zonder vrees* voor gevolgtrekkingen of oordeelvellingen van menschen. — Ziet, zoo acht ik het in mijn geval echt doopsgezind, protestantsch en christelijk, den duivel mij als een persoon voor te stellen.

Ik wil hier mededeelen, wat ik in de schrift gevonden heb. Ik wil mij echter niet bepalen tot hetgeen den duivel betreft, maar alles zamenstellen, wat mij aangaande die hoogere wezens voorkwam en alzoo eene zoo volledig mogelijke voorstelling trachten te geven van de *hoogere wereld*. Ik wil dit doen, eensdeels als eene proeve van getrouwheid aan het schrift-beginsel, andersdeels als eene voorbereiding voor een volgend opstel over den persoon van Christus; want, mij dunkt, niets kan ons beter leiden tot eene waarachtige voorstelling van zijne hoogheid. — Vooraf eenige opmerkingen.

In alles is er mode, een volgen van den algemeenen stroom, niet alleen ten opzichte van de kleeding, maar ook van de denkbeelden. Er is een tijd geweest, waar-

in allen aan den duivel geloofden, en, daar vele heidensche denkbeelden, die onder het germaansche volk nog overgebleven waren, daarmede vermengd werden, gaf dit aanleiding tot de schromelijkste gruwelen en misbruiken. Niet alleen het zedelijke, maar ook het natuurlijke kwaad werd aan zijnen invloed toegeschreven. De duivel strekte tot een scherm voor den zondaar en tot verklaring van alle onverklaarbare kwalen en rampen. Allen beefden voor die geheimzinnige booze magt, welke onder hen rondwaarde, en voor welke geene bezitting, gezondheid, leven, niets, zelfs hun zieleheil niet veilig zoude zijn. Velen werden beschuldigd, nog meerderen verdacht, zich aan den duivel verkocht te hebben en van zijnentwege al dat leed te berokkenen; en duizenden van die gewaande toovenaars werden verbrand. Werd God gediend, nog veel meer werd de duivel gevreesd. Wij moeten het als een grooten zegen beschouwen, dat *Bekker* en anderen tegen dat vreeselijk bijgeloof zijn opgetreden en het in de publieke opinie eindelijk overwonnen hebben. Doch nu sloeg die opinie tot een ander uiterste over. Gelijk men vroeger beefde, zoo lachte men thans met die booze magt, en werd het mode, niet aan den duivel te gelooven. Er behoort een zekere moed toe, zich daar tegen te stellen, en ik beken, niet geheel zonder schroom deze mijne overtuiging uit te spreken.

Men heeft de stelling uitgesproken, dat de Heer zich in zijn onderwijs soms naar de menschen geschikt en anders gesproken zou hebben, als Hij gevoelde. Zij is hoofdzakelijk uitgevonden, om het verwerpen van het

persoonlijk bestaan des duivels te regtvaardigen, en is wel een bewijs, hoe duidelijk dat bestaan in den bijbel is uitgesproken, daar men tot dat uiterste redmiddel zijne toevlugt nemen, en den Heer, op wien al ons vertrouwen is, letterlijk tot een leugenaar maken moest. Doch ik vraag, waarom zou de Heer en zijne apostelen zich toch geschikt hebben? Alleen de farizeën geloofden aan den duivel, doch de sadduceën verwierpen zijn bestaan; de oostersche volken hadden in hunne godsdienstige voorstelling een boos wezen, maar de Grieken kenden het niet; waarom zouden zij zich tegen beter weten naar de eene partij geschikt en niet liever met de waarheid zich naar de andere gevoegd hebben?

Men maakt de opmerking, dat de Satan eerst voorkomt in de latere boeken van het O. Testament, vooral die in en na de babylonische gevangenis geschreven zijn; dat de Joden die begrippen ontleend zouden hebben aan de Oosterlingen, die een goed en een boos beginsel in de schepping en besturing der dingen erkenden: Om dit te staven stelt men 2 Sam. 24: 1, en 1 Kron. 21: 1 nevens elkander, om dat in de laatste plaats iets aan den satan wordt toegeschreven, wat in de eerste aan God wordt toegekend. Ik laat deze opmerking in hare waarde, doch voer alleen aan, dat het zelfde is op te merken omtrent de leer van de opstanding der dooden, die toch niemand daarom zal verwerpen.

Sommigen meenen het bestaan van engelen te moeten aannemen, maar dat van den duivel te kunnen verwerpen; doch mij dunkt dat de zulken zich zelve niet gelijk blijven. Wil men consequent zijn, dan moet men

die hoogere wereld geheel verwerpen, of haar ook geheel aannemen, gelijk zij ons wordt voorgesteld, met haar goed en haar kwaad.

Ik wil en kan u die hoogere wereld niet beschrijven, lezers! maar u slechts helpen, eene ware voorstelling daarvan te vormen. Nergens gevoelen wij duidelijker, slechts ten deele te kennen en ten deele te profeteren dan hier, waar het dingen geldt, die wij niet met de zinnen kunnen waarnemen. Dat er iets hoogers, eene onzichtbare orde van dingen bestaat, zal ieder geloovige mij moeten toestemmen, want Christus behoort daartoe, en God staat boven alles. Het is nu wel waar, wij hebben het met God en Christus te doen, doch zullen wij in Hen gelooven, en met Hen gemeenschap oefenen, dan moeten wij van hun wezen eene zekere voorstelling hebben. Onwillekeurig zullen wij ook denken aan hetgeen Hen omringt, en wij in onze taal den hemel noemen. — Doch zullen wij God en Christus nu denken als de eenige wezens in dien grooten, wijden hemel? Dat is zoo doodsch en eenzaam. Verstandsmenschen mogen genoeg hebben aan de gedachte — ons gevoel kan zich daarmede niet bevredigen. Het verstand zegt ons, de hemel is geene plaats, doch zoo ver reikt ons voorstellings-vermogen niet, en voor onze verbeelding staat de hemel daar weder altijd als *eene plaats daar boven*. De phantasie vormt zich daarvan een beeld, een verrukkelijke tuin, een onmetelijke tempel, en in het midden een troon. Doch God en Christus alleen in dien hemel — dat is zoo eenzaam, en als van zelf zal de verbeelding het tafereel volmaken en dien he-

mel bevolken met eene menigte wezens, die Gods troon omringen, Hem dienen en verheerlijken. Daar ons gevoel nu als van zelf eene voorstelling vormt van de dingen daar boven, en haar ook niet kan ontberen, is het zeker, ook buiten alle andere redenen, het beste ons te houden aan de voorstelling des bijbels. Mogelijk heeft de phantasie der h. schrijvers ook hier eene plaats, doch zij is altijd eene geheiligde phantasie. Wij zullen hierbij ook nog wel veel door een donker glas blijven zien, en zoo wij daarboven mogen aanlanden, dan zal het zeker wel geheel anders zijn, dan wij ons hier hebben voorgesteld; doch daar wij toch eene voorstelling noodig hebben, is het altijd het beste ons te houden aan hetgeen Christus en de apostelen ons geleerd hebben.

Het is op zich zelf reeds aannemelijk, dat de mensch niet het hoogste en het eenige redelijke wezen is in Gods groote, wijde schepping. De starren, die de oudheid beschouwde als lichten aan een gewelf, heeft de wetenschap ons doen kennen als bollen, die even als onze aarde in die onmetelijke ruimte omdrijven. Hier is alles zoo vol leven — zou daar alles ledig en dood zijn? Zouden daar ook geene redelijke schepsels den Schepper loven en prijzen? Zouden er dan nog geene wezens zijn van meer volmaakte natuur, die geen wereldbol behoeven om er op te wonen?

De bijbel spreekt ons van *engelen*; de naam beteekent boden; de brief aan de Hebreëen beschrijft ze als *dienende geesten*; zij worden ons voorgesteld als wezens van

eene veel hoogere natuur, in eene geheel andere betrekking en orde van zaken verkeerende. Het geheel weet ik niet beter aan te duiden dan door het eene *hoogere wereld* te noemen, wel te onderscheiden van de *toekomende wereld*. Beide worden zoo genoemd in tegenoverstelling van de wereld, waarin wij verkeerden. De eerste is gelijktijdig, maar hooger dan de onze; de andere zal daarop volgen, en wordt in de schrift daarvan onderscheiden als de toekomstige eeuw. Zij zal eerst een aanvang nemen, wanneer deze eeuw is voleindigd; doch de hoogere wereld, waarvan wij eene voorstelling zullen trachten te geven, bestaat te gelijk met de onze. Gene kunnen wij eene *engelen-wereld*, deze eene *menschen-wereld* noemen.

De engelen moeten op eene geheel andere wijze bestaan en leven, dan wij. De schrift wijst ons hunne *natuur* genoeg aan, door ze *geesten* te noemen. Of zij lichamen hebben, weten wij niet. Wij kunnen ons geene zuivere zielen denken zonder voertuig, waarin zij leven, denken en werken; doch zij hebben althans geene stoffelijke lichamen van vleesch en bloed als wij. Wel verschenen zij hier in menschelijke gedaante, meest als jongelingen in wit gewaad, met een lichtglans omgeven, doch waarschijnlijk was deze eene aangenomene gedaante. Misschien zijn zij bekleed met lichamen, zoo als wij naar het getuigenis van Paulus zullen verkrijgen bij de opstanding, hemelsche, onvergankelijke, geestelijke omkleedsels.—Christus getuigt, dat wij *in de opstanding aan de engelen Gods gelijk zullen wezen, en niet trouwen en ten huwelijk uitgegeven worden, en ook als zij*

niet zullen kunnen sterven. Sterven zij niet dan hebben zij ook geene kinderen voort te brengen, om in hunne plaats te treden; daardoor vervalt het verschil van geslacht en zijn ook geene huwelijken noodig.—Zij zijn *geschapen*; want Paulus leidt daaruit, dat door Christus alle dingen in hemel en op aarde, zienlijke en onzienlijke, troonen, heerschappijen, overheden en magten geschapen zijn, af, dat Hij zelf de eerstgeborene der geheele schepping moet wezen. Hun ontstaan is dus niet als dat der menschen, van welke slechts een enkel paar werd geschapen, uit hetwelk door voortplanting het geheele menschengeslacht in toenemende talrijkheid is voortgekomen. Het geheele getal der engelen is zeker op eens geschapen, en leeft zonder te sterven, te vermeerderen of te verminderen tot in alle eeuwigheid. Sterven zij niet, dan zijn zij zeker ook boven den *tijd* verheven, want eeuwig te leven, en toch in den tijd, d. i. in eene opeenvolging van oogenblikken, dagen, weken en jaren te verkeereren, waarbij een verleden achter, en een toekomend voor het tegenwoordige ligt, kunnen wij ons niet voorstellen.

Zijn de engelen boven den tijd verheven, dan zijn zij zeker ook aan geene ruimte gebonden, en komt de vraag naar hunne *woonplaats*. De schrift wijst ons op den hemel als de plaats vanwaar zij afdalen, en waar heen zij opvaren. Maar wat is de hemel? Eene plaats, gelijk wij ons doorgaans bij dat woord voorstellen, kan hij niet zijn, en toch kunnen wij ons dien hemel weder niet anders, dan als eene plaats voorstellen. Overal, waar het die hoogere dingen betreft, gevoelen wij onze

kortzigtigheid. De engelen kunnen als geestelijke wezens geene stoffelijke wereld noodig hebben, geen grond, om op te staan, geene lucht, om in te ademen, geene huizen, om te bewonen, geene akkers, om te bebouwen, geen voedsel, om het leven te onderhouden, geene kleding, om zich te dekken, geen slaap, om zich te herstellen. Hun toestand moet geheel anders zijn. Zij vormen eene hoogere maatschappij, zij bewonen eene hoogere wereld — wij kunnen het niet anders uitdrukken. Dat hoogere, als woonplaats gedacht, noemen wij, in den algemeensten zin, hemel, dien wij ons niet anders dan als eene plaats kunnen voorstellen, en die toch geene plaats kan zijn.

Het getal der engelen is zeker groot. Christus spreekt van *twalf legioenen*; bij zijne geboorte bezong een *geheel heirleger* het heil der aarde, en Johannes noemt hun aantal *tien duizendmaal tien duizenden en duizend maal duizenden*. Zijn zij alle van den zelfden rang, stand en magt? Wij lezen van *archangels* of engelvorsten, en Paulus spreekt herhaalde malen van *engelen, magten, krachten, overheden, heerschappijen, in den hemel, in de lucht, op aarde en onder de aarde*. Hieruit blijkt genoeg, dat wij, als onder de menschen, groot verschil van stand onder hen moeten aannemen. Doch de vraag blijft nog altijd, waaraan wij dat verschil hebben toe te schrijven. De menschen zijn alle van gelijke natuur, doch door ontwikkeling en de onderscheidene maatschappelijke betrekkingen, waarin zij geboren worden, ontstaat het verschil; zijn ook zoo de engelen alle van gelijke natuur, en is het verschil ontstaan door ontwikkeling en

de verschillende magt, die God hun later heeft toevertrouwd; of zijn zij oorspronkelijk zoo verschillend door God geschapen? Dit laatste stel ik mij het liefste voor, en die hoogere wereld staat voor mij als eene maatschappij van hoogere en lagere wezens, met verschillende bedoelingen voortgebracht, en dien ten gevolge met verschillende krachten en mate van magt voorzien.

Hun *werk*. De engelen behoeven zeker niet te werken voor hun levensonderhoud, oppassing, voeding en opvoeding van kinderen, dat bij menschen het grootste deel van hunnen tijd wegneemt, en bij velen, helaas, ook het hoofddoel is en blijft. Landbouw, handwerken, koophandel, zijn de bezigheden in onze wereld; doch wat het werk daar in die hoogere kringen is, wat zij daar behoeven en niet behoeven, daarover kunnen wij ons zelfs geene voorstelling vormen. Hun naam *engelen* beteekent *boden*; zoo verschenen zij ook meest op aarde, boden Gods, om den menschen zijnen wil bekend te maken. De briefschrijver aan de Hebreëen noemt ze *dienende geesten, uitgezonden ter wille van die genen, die de zaligheid beërven zullen*. In het boek Job wordt als een rijksdag geschilderd, waar zij, na de aarde rondgetrokken en doorwandeld te hebben, voor God verschijnen, om verslag te geven van hunne zending. Zoo zien wij ze veelvuldig voorkomen in de geschiedenis der aartsvaders. De wet werd naar het getuigenis van Stefanus en Paulus door hen besteld in de handen van den middelaar, Mozes. Een engel verkondigde de geboorte van Simson; een engel versperde den weg van Bileam. Soms komen zij hier ook voor als de volvoeders van

de strafgerigten Gods. Een doodsengel ging door Egypte en doodde de eerstgeborenen; een engel des verderfs bragt de pest over Israël ten tijde van David, en een engel doodde het leger van Sanherib. Vooral komen zij zoo voor in de openbaring des christendoms. Een engel boodschapte de geboorte van Johannes en van Christus, verscheen aan de herders, en eene menigte van het hemelsche heirleger bezong het heil der aarde; engelen verschenen aan Jozef; engelen dienden den Heer in de woestijn, en een engel vertroostte hem in Gethsemané; engelen verheerlijkten zijne opstanding, en toen Hij ten hemel gevaren was, stonden twee van hen nevens de verbaasde apostelen. Een engel verscheen aan Filippus en aan Cornelius; een engel verlostte de apostelen en later Petrus uit de gevangenis. Zoo verschenen zij soms in droomen en gezigten; maar meest, terwijl de menschen zich in gewonen, kalmen toestand bevonden.

Doch alle deze engelen, die zoo aan de menschen verschenen en hun Gods wil openbaarden, worden aangeduid als heilige engelen Gods; Christus spreekt echter ook van den duivel en zijne engelen, van booze, onreine geesten, démonen, van welke de duivel de overste is, en zoo komen wij als van zelf tot *den zedelijken toestand* dier hoogere wereld.

Wij kunnen ons drie gevallen als mogelijk voorstellen. De engelen zijn door God of *zedelijk goed* geschapen, of *redeloos* als de dieren, of *onschuldig* als de menschen met de roeping en het vermogen, om in zedelijke vrijheid tot heiligheid op te klimmen. Het eerste wordt

door Christus stellig weêrsproken, daar Hij zelfs zich zelve beneden die goddelijke volmaaktheid stelt en er bijvoegt: *niemand is goed dan één, namelijk God*. Dat zulke verhevene wezens redeloos zouden zijn als de dieren des velds, kunnen wij ons niet voorstellen. Zoo blijft ons dan het derde over, dat zij onschuldig zijn geschapen, 't welk geheel met de voorstelling des bijbels overeenstemt. Wij denken ze ons begaafd met veel grooter krachten en vermogens, overeenkomende met hunne hoogere natuur, betrekking en woonplaats, maar toch even onschuldig als wij, gevormd naar het beeld Gods; want ik kan mij geene zedelijke vrijheid voorstellen, waarbij men door eenen zekeren nooddwang der natuur of tot het goede of tot het kwade wordt voortgedreven, en ik kan mij geene zedelijkheid denken, welke niet door eigene ontwikkeling, uitgaande van het standpunt van onschuld, wordt verkregen.

Zijn de engelen zedelijke wezens als wij, dan is het ook te vermoeden, dat zij bij hunne ontwikkeling niet alle den goeden weg gekozen en bewaard zullen hebben; en gelijk de mate onzer vordering veelzins afhangt van de voortreffelijkheid onzer vermogens, betrekking en hulpmiddelen, zoo zullen de heilige engelen, die zoo veel hooger staan, ook zoo veel hoogere mate van heiligheid hebben bereikt; maar zij, die zich ten kwade keerden, ook zoo veel dieper zijn gevallen. Eene engelen-heiligheid, maar ook eene duivelen-boosheid zal daar heerschen; zoo vermoeden wij, en zoo leert ons de bijbel.

Hij spreekt van eenen *Duivel* of *Satan*, bij uitne-

mendheid *den booze* geheeten. Van engelen wordt in het meervoud gesproken; van den duivel evenwel slechts in het enkelvoud, als van een en, die niemand van gelijke nevens zich heeft. Wij hebben gezien, dat in die hoogere wereld groot verschil bestaat van rang. Ik stel mij den duivel voor als een wezen, door God in een der hoogste rangen geplaatst, met een bijzonder doel geschapen, met uitstekende vermogens en groote magt begaafd, als eenen *engel-vorst*. De openbaring van Johannes stelt tegen hem over Michaël, insgelijks eenen engelvorst, beide aan het hoofd van heirlegers hun toegedane engelen van lageren rang.

De Heer beschrijft hem Joh. 8: 44. *Die was een menschenmoorder van den beginne*, de aanstoker van den eersten broederhaat en menschenmoord in het begin der wereld reeds, *en hij staat niet in de waarheid, want geene waarheid is in hem*. Onze overzetting heeft, hij is in de waarheid niet staande gebleven; doch dit strijdt met het spraakgebruik. Dat hij nu evenwel niet in de waarheid staat en geene waarheid in hem is, is nog geen bewijs, dat hij nimmer in de waarheid is geweest, of geene gelegenheid heeft gehad zich daarin te plaatsen. Die de eigenaardige beteekenis van het hier gebruikte woord kent, weet, dat dit hier ook stilzwijgende wordt aangeduid. Het is toch meer: hij staat niet vast, houdt geen stand in de waarheid, en dat niet stand houden doet ons denken aan een langzaam bezwijken voor de zonde. In allen gevalle kunnen wij evenwel aannemen, dat hij natuurlijk goed en zedelijk onschuldig uit de hand zijns Scheppers is voortgeko-

men; want God scheidt geene booze wezens, en kan ze, menschelijker wijze, niet scheppen.

Men heeft gevraagd, waardoor een zoo verheven wezen ten val heeft kunnen komen? Vleeschelijke bewegingen konden toch voor hem niet bestaan; voor vleeschelijke zonden was hij niet vatbaar.—Wie kent de beproeving en strijd van de hoogere wereld? — Maar toch heeft men aanleiding gevonden, die oorzaak in den hoogmoed, de meest geestelijke van alle zonden, te zoeken. Twee malen wordt hij de *oude slang* genoemd; men vond hier in eene terugwijzing naar de paradijs-geschiedenis en dien ten gevolge in de taal der slang de taal en de overweging des duivels. *God weet, dat, als gij van dien boom eet, uwe oogen zullen geopend worden, en gij zult als God wezen, kennende het goed en het kwaad.* God had hem zoo hoog gesteld; in zijnen hoogmoed wilde hij zich niet onderwerpen, maar zelf heerschen en als God zijn.

Met den duivel is eene menigte booze engelen, *die hun beginsel niet bewaard, maar hunne eigene woonstede verlaten hebben*, booze, onreine geesten; hij is hun hoofd en aanvoerder. — Ziet, zoo staat daar reeds het beeld voor ons van eene hoogere wereld, bevolkt met geestelijke wezens van onderscheiden rang, goede en booze, even als hier op aarde.

Doch in welk eene *betrekking* staat die engelen-wereld nu tot de menschen-wereld? — Jacob droomde: eene groote ladder reikte van de aarde tot in den hemel, en hij zag de engelen Gods daarbij opklimmen en nederdalen. Christus sprak tot Nathanaël: van nu aan

zult gij den hemel geopend zien en de engelen Gods opklimmende en nederdalende op den Zoon des menschen. Ziet daar het liefelijke beeld van die betrekking; — er reikt eene ladder van de aarde naar den hemel; er is gemeenschap tusschen beiden.

Die betrekking is van hunne zijde natuurlijk veel grooter van wege het veel hooger standpunt, waarop zij staan.

Men vergunne mij eene gelijkenis. — De beschaafde maatschappij en de zamenleving van wilden, b. v. op de eilanden der Stille Zuid-zee, ziet daar ook twee werelden, eene hoogere en eene lagere. Gelijk wij in ontwikkeling boven die eilanders staan, nog veel verder staat die engelen-wereld boven ons; en is hunne voorstelling over ons en ons land zonderling en bekrompen, nog veel gebrekkiger moet onze voorstelling zijn aangaande de dingen daar boven. Toen Cook daar het eerst landde, begreep hij van het hooge standpunt zijner ontwikkeling hunnen toestand, en was hij in staat ons daarvan eene naauwkeurige beschrijving te geven; doch welke zonderlinge gedachten zullen die eilanders gehad hebben over die blanke mannen, hunne schepen en het land, van waar zij kwamen. De betrekking is van onze zijde veel grooter; wij kunnen tot hen gaan, de schepen zijn ons als de sporten van eene jacobs-ladder; wij kunnen het hunne onderzoeken, en invloed op hen uitoefenen; maar zij kunnen wederkeerig niet tot ons komen, en het onze onderzoeken. Ons komen tot hen is zoowel ten goede, als ten kwade. Er kwamen Europeanen om hunne booze driften bot te vieren;

zij waren hun als duivelen, die hen verleidden en ontreinigden. Er kwamen ook zendelingen met de boodschap des heils; zij waren hun als heilige engelen. Hoe meer zij toenemen in beschaving, hoe meer hunne voorstelling van onze wereld zal verhelderen. Die van hen het christendom aannamen, zij moeten wel zeer verhevene denkbeelden hebben van onze deugd, liefde, vrede en heiligheid; — ik geloof dat wij ons van engelen-heiligheid ook veel te hooge denkbeelden vormen. Die daarentegen de boosheid der Europeanen ondervonden, zullen onze maatschappij beschouwen als een modderpoel van alle ongerechtigheid; — ik geloof dat wij ons ook de duivelen soms veel te diep gezonken denken. Eerst dan zullen zij onzen toestand volledig begrijpen, als zij in beschaving zoo verre gevorderd zijn, dat zij op gelijke hoogte met ons staan; zoo zullen ook wij op zulk een standpunt de engelen in hunne betrekkingen eerst volledig kennen, doch dat tijdstip komt voor ons eerst aan gene zijde des grafs; hier moeten wij ons vergenoegen met eene vaak bekrompene voorstelling. Zij staan daar hoog boven ons en overzien de aarde en alle hare betrekkingen; wij staan hier beneden, zien op naar boven, en vormen ons naar het weinige, dat ons geopenbaard is, van die hoogere wereld nog veel zonderlinger voorstelling, dan de Zuidzee-eilanders eenmaal van het beschaafde Europa. Zij, aan geen tijd en plaats gebonden, kunnen ons omzweven, zonder dat wij hen bemerken. Het geestelijke in ons, waardoor wij van onze zijde alleen met de geestenwereld in betrekking kunnen zijn, is te veel door de zinnelijkheid

belemmerd. Alleen in de heilige eenzaamheid, wanneer niets ons aftrekt, de zinnelijkheid zwijgt, de wereld verzinkt en wij in ons zelve inkeeren, oefenen wij gemeenschap met Christus en met God; doch in den gewonen loop van het zinnelijke leven, is het alsof er niets onzichtbaars bestaat. Daarom wordt de betrekking van onze zijde grooter, hoe meer het geestelijke zich in ons ontwikkelt. Van alle stervelingen stond Christus op aarde in de innigste gemeenschap met de hoogere wereld; het was alsof de engelen Gods tot Hem op en neder daalden. Stefanus zag in hooge geestverrukking den hemel geopend, de heerlijkheid Gods en Christus staande aan de regter hand des Vaders. Petrus was in zulk eenen toestand te Joppe. Onderscheidene voorbeelden van zulk eene verrukking van zinnen vinden wij opgeteekend, en wat de heilige mannen daar aanschouwden, noemden zij *gezigten*. Zij ontbreken ook niet in onze dagen. Zonderlinge droomen, een donker besef, een voorgevoel van hoogere, toekomstige dingen. Wonderbaar en raadselachtig zijn de verschijnselen van het dierlijk magnetismus. Ook bij stervenden, wanneer het zinnelijke leven verzwakt en op het punt staat van onder te gaan, vindt men soms eene zonderlinge helderheid van geest; wonderbare geluiden klinken hun in de ooren, liefelijke gezangen worden gehoord, als stemmen van eene hoogere wereld. Alles getuigt dat er een hooger beginsel in ons ligt, waardoor wij verwant zijn aan de wereld der geesten; doch dat beginsel is te veel belemmerd, zijne werking daardoor te verward, en de verbeelding speelt daarbij eene te

grootte rol, dan dat wij daaraan eenige waarde zouden kunnen hechten, gelijk dan ook de ondervinding genoeg leert.

Doch zoo veel te grooter is die betrekking van de zijde der engelen als zuiver geestelijke wezens. Johannes schetst ons daarvan een tafereel in zijne openbaring, wel wonderbaar en raadselachtig, gelijk zulke gezigten uit den aard der zaak moeten zijn, maar geheiligd door den geest, welken de Heer aan zijnen dienaar in bijzondere mate had geschonken. Hij was in de hoogere wereld. Wat voor ons onzichtbaar is, aanschouwde hij daar in den geest; den hemel, als een ontzaggelijken, onmetelijken tempel, uitgebreid boven de aarde; in het midden daarvan Gods troon, van waar alles uitgaat en waartoe alles wederkeert; engelen, magten en krachten rondom dien troon en van daar uitgezonden, om Gods oordeelen te volbrengen beneden; wat op aarde geschiedt, daar voorbereid, verordend, bestuurd; de magten der duisternis strijdende tegen het rijk des lichts. Het is, voorwaar! geen stil tafereel. Het is niet eenzaam daar in den hemel. Alles is vol bezielde wezens, leven, beweging en werkzaamheid; alles strekkende tot verheerlijking Gods, en tot bereiking van het groote hoofddoel, de volmaking en zaliging der reedelijke schepping.

Dat er wederkeerige betrekking bestaat, moeten wij dus aannemen; doch ieder gevoelt welk een ruim veld zij opent voor de inbeelding, en hoe veel aanleiding zij geeft tot misbruik. Het bijgeloof vindt daarin vooral zijnen grond. Verschijningen, gezigten, profetiën, spoken,

geesten uit het graf verrezen, toovenarijen, alle dwaasheden van eene vorige eeuw waren vruchten van dat misbruik. Ieder gevoelt, hoe noodig het is, hier niet toe te geven aan de inbeelding, maar met een nuchteren geloof alleen vast te houden aan de voorstelling des bijbels.

Die betrekking is zoowel ten *goede* als ten *kwaade*. Het goed en het kwaad verbindt de geheele redelijke schepping, en scheidt ze ook weder van een. Het zedelijke gevoel, dat onze eigene booze daden afkeurt en de goede prijst, vervult ons ook met afkeer van de boozen, en met achting en liefde tot de braven. Het goede, dat wij voor ons zelveu beminnen, bevorderen wij ook bij anderen. Alle braven en vromen zijn door eenen onzichtbaren band verbonden; zij vormen een koningrijk Gods. Zoo zien wij het op aarde. Het bepaalt zich evenwel niet tot de aarde, het omvat ook de vrome en heilige wezens in den hemel. Het is ook een koningrijk der hemelen. Ons is dat nog niet zoo levendig van wege onze beperktheid; maar zoo veel te krachtiger is het van de zijde der heilige engelen Gods.

Zij toonen de teederste belangstelling in het lot der menschen, en zoeken op allerhande wijze het rijk des lichts ook bij hen te bevorderen. Zij worden uitgezonden ter wille van die de zaligheid beërven zullen. Eene menigte van het hemelsche heerleger bezingt het heil der aarde bij de geboorte van Jezus. Er is meer blijdschap in den hemel bij Gods heilige engelen

over eenen zondaar, die zich bekeert, dan over 99 regtvaardigen, die de bekeering niet van noode hebben. Christus waarschuwt: de kleinen niet te verachten, want hunne engelen zien altijd het aangezicht des Vaders. In de openbaring komen engelen voor als vertegenwoordigers der gemeenten. Wij zien hen daarom ook gedurig werkzaam tot bevordering van het christendom. Zij zijn als de lijftrawanten des Heeren, bij zijne geboorte, de verzoeking in de woestijn, den strijd in Gethsemané, zijne opstanding, hemelvaart, en zullen eenmaal, als Hij wederkomt, Hem ter zijde staan, om het wereldgerigt te volvoeren. Ziet daar eenige blijken. Dat wij niet meerdere vinden; dat wij niet vinden, dat zij de menschen evenzeer ondersteunen, als de booze hen ten kwade verleidt, moeten wij daaraan toeschrijven, dat zij hier zamenwerken met God en Christus. De booze alleen heeft een eigen werkkring. Het goede komt met en door God, het kwade komt alleen van ons zelve. — Wij kunnen het ons hier verklaren, hoe de duivel ten val kwam. Onder en met God te werken, dat kon zijn hoogmoed niet dulden; hij zocht zijn eigen werk, zijn eigen rijk, en hij heeft het gevonden tot verderf van zich en de zijnen.

Maar de heilige engelen werken met God mede. Zijn wil geschiedt door hen in den hemel; wij bidden dagelijks, dat ze ook zoo geschiede op aarde. Wij kunnen hen niet ondersteunen, maar zoo veel meer staan zij ons ter zijde. Zij kennen ons, zij omzweven ons, zij bedroeven zich als wij struikelen en zondigen, doch zij verblijden zich als wij weder opstaan en het goede be-

trachten, en beschermen ons tegen het kwade. Ik sta in Gods hand; Christus bewaart en bewaakt mij als de goede herder zijne schapen, doch de heilige engelen staan Hem ter zijde. Mijn vertrouwen is op God en op Christus; nimmer zal ik er toe komen Hem te vergeten, en op medeschepselen te vertrouwen; doch het is mij zoo aangenaam bewust te zijn, dat daar boven in den hemel zich ook met mij knieën buigen in den zelfden naam; het is mij zoo troostrijk wanneer ik strijd en worstel, wat ik aan geen mensch kan mededeelen, en ik mij zoo verlaten gevoel, dan aan het besef te kunnen toegeven, dat daar toch wezens uit hooger kringen op mij nederzien, in mijn lijden en strijden deelen, zich in mijne overwinningen verheugen.

Doch die betrekking der hoogere wereld tot ons is ook *ten kwade*; hieromtrent vinden wij de meeste uitspraken, doch het is ook hiertegen, dat altijd de meeste bezwaren zijn geopperd.

Hoe kan God zulk een boos wezen geschapen hebben, om de menschen te verleiden? — God heeft dit niet gedaan. Wij moeten aannemen, dat Hij ook den Satan het aanzijn heeft gegeven, om zich tot een heilig wezen te ontwikkelen, en dat Hij hem met groote krachten heeft voorzien, om hooge doeleinden te bereiken; doch hij heeft zijne vrijheid misbruikt, is een boos wezen geworden en besteedt nu zijne krachten ten kwade. — Doch hoe kan God dit toelaten? vraagt men weder. — Indien Hij niet toeliet, de geschonkene krachten ten kwade aan te wenden, dan zou er ook geene vrijheid wezen, ze ten goede te gebruiken. Wij

zien immers die zelfde vrijheid aan booze menschen gegeven; welke eene weêrspannigheid, welke gruwelen worden dezen niet toegelaten? Hoe vele onschuldigen worden door hen niet verleid? Waarom dan niet de zelfde vrijheid in de engelen- als in de menschen-wereld? Doch hier zien wij slechts eene toelating tot zekere grenzen; zouden die grenzen ook daar niet bestaan? Wij vinden daarvan genoeg blijken. De verleiding des duivels is slechts eene beproeving te meer, waardoor onze strijd vermeerderd, maar ook de deugd der getrouwen verhoogd wordt. — Doch hoe is het mogelijk, dat de duivel invloed ten kwade op ons uitoefent? Doet hij het met uitwendige dingen, dan komt dit in strijd met Gods albestuur; werkt hij onmiddelijk in ons binnenste, dan kennen wij hem nog veel hooger magt toe; werkt hij te gelijk over de geheele aarde bij en in duizende menschen, wat moeten wij hem dan al niet toeschrijven? — Wij zouden deze vragen met nog vele kunnen vermeerderen, doch het antwoord op die allen zou moeten zijn, dat wij de natuur en werking van geestelijke wezens, die niet, zoo als wij, aan tijd en ruimte gebonden zijn, niet kunnen doorgronden. Wij weten bijna niets van de natuur des duivels, hoe zouden wij dan de wijze verklaren, waarop hij werkt? Wij moeten ons bij de schrift bepalen.

De verzoeking van Christus in de woestijn. — Gedurende 40 dagen werd Hij verzocht van den duivel; drie verzoekingën aan het einde van die dagen worden ons met name gemeld. De duivel kwam en sprak tot Hem, leidde en toonde Hem alle koningrijken der wereld

in één punt des tijds. Moeten wij dit opvatten als een verschijnen, verkeer en wandelen met Christus in zichtbare gedaante? Wij lezen in het zelfde verhaal, dat Jezus door den geest weggeleid werd in de woestijn. Daar niemand hier aan eene zichtbare gedaante, den Heer voorgaande en leidende, maar allen aan eenen innerlijken aandrang zullen denken, zoo stellen wij ons onwillekeurig de verzoeken des duivels ook voor als opkomende gedachten en bewegingen; de begeerte, om zijne wondermagt te misbruiken tot stilling van den honger; de gedachte aan den rand van eene steilte, om neder te springen en God te verzoeken; de beweging der eerezucht bij een wijd uitgestrekt vergezigt. De duivel deed die gedachten in Hem oprijzen. — Toen Petrus den Heer in zijne onwetendheid aanraadde, om niet te gaan lijden, zeide Hij: ga achter mij weg, Satan, want gij zijt mij een aanstoot. Petrus was Hem toen als een Satan, die booze gedachten in Hem deed oprijzen. — Zoo gaf de duivel ook in het hart van Judas, dat hij Jezus verraden zou, d. i. deed die booze gedachte in hem oprijzen.

Heeft de duivel nog dien invloed op de menschen? — Ik weet het niet; doch wanneer ik de booze gedachten en overwegingen naga, welke zonder bekende oorzaak in mij opkomen, mijne heiligste uren verontreinigen, ja, mijne gebeden soms ontroeren, dan denk ik wel eens aan den invloed des boozen. Mijne natuur is op zich zelve toch geen zoo verdorven modderpoel, dat zulke verpeste dampen daaruit opstijgen. Ik moet ze toeschrijven aan eene oorzaak in mij, of eene oorzaak

buiten mij. In het eerste geval zou ik denken aan eene oorspronkelijke bedorvenheid mijner natuur; in het tweede geval aan den invloed des duivels. Het eerste kan ik niet, en zoo kom ik tot het laatste. Mijn vermoeden moge evenwel het verschijnsel verklaren, verandering brengt het in de zaak niet. Want van waar die booze overwegingen ook ontstaan, wij zullen ze evenzeer kennen in hare werking, en wij moeten ze evenzeer bestrijden.

Wederstaat den duivel, en hij zal van u vlieden. Doch, zoo wij dit niet doen, die booze gedachten niet bestrijden, maar daaraan toegeven. . . . Nadat Johannes gezegd had, dat de Satan aan Judas de gedachte had ingegeven, om Jezus te verraden, meldt hij eenige verzen later, dat de Satan in hem voer. De beweegreden zijner daad was de geldgierigheid; maar de heillooze gedachte, om in dit geval aan zijne geldzucht te voldoen, was van den Satan; hij weêrstond hem niet, en zoo maakte de Satan zich van hem meester. Den duivel te wederstaan, is dus de booze gedachten te wederstaan; wij bestrijden hem, wanneer wij zijne werkingen in ons binnenste bestrijden; — en eigenlijk geeft het geen verschil, van waar wij die werkingen afleiden, zoo wij ze slechts als boos erkennen en bestrijden.

Door het vleesch, door onze zinnelijke neigingen, lusten, driften, begeerten staan wij bloot voor de verzoekingen des duivels. Die het vleesch afgestorven en uit God geboren is, zegt Johannes, bewaart zich zelven en de booze vat hem niet. Door de zelfde geldzucht

had hij vat op Ananias en Saffira; door hem niet te wederstaan kwamen zij tot de daad, en Petrus zeide: waarom heeft de Satan uw harte vervuld, dat gij den h. geest liegen en van den prijs des lands onttrekken zoudt? — Paulus raadt de echtelieden, zich niet te lang van elkander te scheiden, opdat de Satan hen niet verzoeken mogt, omdat zij zich niet onthouden konden. Eenige jonge weduwen, schrijft hij aan Thimotheus, hadden zich om die zelfde reden afgewend achter den Satan. Door de zinnelijkheid heeft hij dus vat op ons, om ons booze gedachten in te geven, en, zoo wij daaraan toegeven, tot ontucht en overspel te vervoeren. — Paulus wil de dwalenden te Corinthe vergeven, opdat de Satan geen voordeel over hen verkreeg, want zijne gedachten waren hem niet onbekend. Bij tweedragt en partijchap verkrijgt de Satan dus voordeel over ons. Wordt toornig en zondigt niet, schrijft hij aan de Efezen, laat de zon niet ondergaan over uwe toornigheid, en geeft den duivel geene plaats. Door toornig te blijven, door wrok en vijandschap in ons harte te bewaren, geven wij den duivel plaats, om ons tot booze daden te brengen, en hoe veel onheil daaruit ontstond, is ieder bekend. Hij was een menschenmoorder van den beginne. Kaïn versloeg zijnen broeder Abel — hoe veel bloed heeft sedert gestroomd, en waar zal het einde zijn? — Hij vermaant Thimotheus, geen nieuweling tot opziener te doen aanstellen, opdat deze niet opgeblazen worden en in het oordeel des duivels vallen mogt. Zoo is dan ook al weder de hoogmoed en opgeblazenheid eene gereede aanleiding voor den duivel, om ons

ten val te brengen. — De oorsprong der zonden ligt in het vleesch; de aanleiding daartoe is eene gedachte, die onze begeerte op een bepaald punt vestigt; die gedachte ontstaat in ons door velerlei oorzaken, door het zien, door gesprekken of voorbeelden van anderen, door verleidelijke betrekkingen en anderszins; doch soms rijzen ze ook in ons op zonder eenige aanleiding; booze, verfoeijelijke gedachten. — Ziet! hier denk ik aan den invloed van den booze. Wederstaat hem, en hij zal van u vlieden; maar geeft gij hem plaats, wat zal dan het gevolg worden?— Neen! wij hebben den strijd niet alleen te voeren tegen vleesch en bloed, maar tegen de overheden, de magten, de geweldhebbers der wereld, der duisternis dezer eeuw, tegen de geestelijke boosheden in de lucht.

Daar de vleeschelijke bewegingen nu in de wereld heerschen, ja, de geheele wereld daardoor in den booze ligt, zoo wordt de duivel eigenaardig, *de overste, de beheerscher, de god dezer eeuw* genoemd. Hij beloofde daarom aan Christus op den berg: ik zal u al die magt, en de heerlijkheid dier koningrijken geven, want zij is mij overgegeven en ik geef ze, wien ik ook wil. Christus sprak daarom tot de Joden: gij doet de werken uws vaders, gij zijt uit den vader, den duivel, en wilt de begeerten uws vaders doen. Paulus noemde Elijmas kind des duivels. Het onkruid zijn de kinderen des boozen, de duivel heeft het onder de goede tarwe gezaaid. De god dezer eeuw heeft hunne zinnen verblind, opdat hen niet bestrale de verlichting van het evangelie der heerlijkheid. Daarom is ook de bekeering van de magt

des Satans tot God en een ontwaken uit den strik des duivels, onder welken zij gevangen waren tot zijnen wil. — Niemand zal ontkennen, dat deze voorstelling allezins geschikt is, om den afschuw van de zondige wereld en hare begeerlijkheden te vergrooten. Ieder christelijk gemoed zal zich wachten voor de dienst der wereld, hoe uitlokkelijk zij zich ook aan ons voordoe; doch dubbelen afschuw zullen wij daarvan verkrijgen, als wij haar leeren kennen als eene dienstbaarheid, eene overgegevenheid aan den Satan, een kinschap des duivels.

Niet alleen menschen, maar ook engelen zijn aan den duivel overgegeven. Gelijk het rijk van Christus, zoo strekt ook het rijk des Satans zich uit over beide werelden. De aan den duivel overgegevene engelen komen voor onder den naam van demonen, onreine, booze geesten. Hij is hun hoofd en aanvoerder. Aan hen worden natuurlijke rampen, krankheden en ziekten toegeschreven. De zaak heeft veel raadselachtigs; doch er bestaat eene daadzaak, het in zee storten van die zwijnen in het land der Gadarenen. Indien dat bezeten zijn slechts bijgeloof was en Jezus zich in zijn spraakgebruik daarnaar schikte, waardoor storteden die zwijnen dan in zee? Men stelde die demonen voor als omzwerfende in woestijnen en dorre plaatsen. Christus ontleende daaraan eene gelijkenis, om de dubbele verbastering van hen, die, eenmaal bekeerd, tot de boosheid terug vallen, te schetsen. Paulus klaagde dat hem een engel des Satans was toegevoegd, die hem met vuisten sloeg. De heidensche afgoden worden door hem

als demonen, engelen des duivels voorgesteld. En Christus gaf zijne apostelen magt over alle kracht des vijands.

Christus is gekomen, om de werken des duivels te verbreken. Wij moeten dus aandoen de geheele wapenrusting Gods, opdat wij staan kunnen tegen zijne listige omleidingen. Met het schild des geloofs kunnen wij alle vurige pijlen des boozen uitblusschen. Wij moeten nuchter zijn en waken, want onze tegenpartijder, de duivel, gaat om als een brieschende leeuw, zoekende wien hij zou mogen verslinden; dien wij dus moeten wederstaan, vast zijnde in het geloof. Door het geloof zijn wij veilig, want in het geloof ligt het waken en strijden opgesloten, en wanneer wij hem wederstaan, dan zal hij van ons vlieden. Die uit God geboren is, bewaart zich zelve en de booze vat hem niet. Wij bidden dagelijks: verlos ons van den boozen. Geene engelen of magten zullen ons dan kunnen scheiden van de liefde Gods. De Satan had de apostelen zeer begeerd, om ze te ziften als de tarwe; maar Christus had voor hen gebeden, en God had het niet toegelaten. Zoo zal Christus ook voor ons bidden, en God ons bewaren van den booze. Zoo wij slechts aan Christus vasthouden, dan zal niemand ons uit zijne hand rukken; dan zijn wij veilig, veilig door het geloof.

Het is de taak zoowel van ieder christen, als van de geheele gemeente, den duivel te wederstaan, en zich zelve zoowel als de medeleden voor zijnen invloed te bewaren. Alle middelen moeten wij aanwenden, ja, niets onbeproofd laten om den zwakke en wankelmoe-

digen te ondersteunen, den gevallene op te rigten; doch zijn alle middelen vruchteloos, dan houdt men eindelijk op te vermanen en snijdt zulk een lid af van de gemeente. Eigenaardig wordt dit door Paulus genoemd: zoo iemand den Satan over te geven, of liever over te laten. Hij dreigt den overtreder te Corinthe aan den Satan over te geven; omtrent Hymeneus en Filetus had hij dit reeds gedaan.

Ziet daar de betrekking van de hoogere wereld tot de onze, zoowel ten goede als ten kwade. —

Ik geloof, dat wij het werk van Christus ons veel te bekrompen voorstellen, indien wij het alleen beperken tot deze aarde. In de schrift wordt het overal in verband gebragt met die hoogere wereld.

Paulus beschrijft aan de Ephesen het goddelijke plan: om in de volheid der tijden alles in Christus tot één te vergaderen, dat in den hemel en dat op de aarde is; en aan de Colossensen: alle dingen zijn door en tot Christus geschapen, en alle bestaan te zamen door Hem, opdat hij, vrede gemaakt hebbende door het bloed des kruizes, alle dingen zou verzoenen tot zich zelve, hetzij de dingen die op de aarde, hetzij die in de hemelen zijn. Aan de Filippensen: God heeft Hem eenen naam gegeven, die boven allen naam is, opdat in den naam van Jezus zich zou buigen alle knie dergenen, die in den hemel, die op aarde en onder de aarde zijn, en alle tong zou belijden, dat Jezus Christus de Heer zij. — Christus is dus de Zaligmaker ook van de enge-

len, ja, ook van de dooden, die onder de aarde zijn, van de geheele redelijke schepping zonder eenige uitzondering. Het einddoel is, alles tot één te brengen, tot ééne gemeente, tot één koningrijk; alles te verzoenen, te vereenigen tot zich zelve. Den grond heeft Hij daartoe gelegd door zijnen dood; door het bloed des kruizes heeft Hij vrede gemaakt, mogelijk ook voor die hoogere wereld, en nu werkt Hij, om datgene, waarvan Hij den grond legde, verder tot stand te brengen; om de menschen, die in duisternis en zonde zijn, tot het geloof te leiden en de geloovigen te heiligen; om de heilige engelen te volmaken en den duivel met zijne engelen te bestrijden en te ontwapenen. Daartoe is Hem alle magt gegeven, niet alleen op aarde, maar ook in den hemel. Alle dingen zijn Hem onderworpen, zegt de briefschrijver aan de Hebreëen; maar nu zien wij nog niet dat Hem alle dingen onderworpen zijn; wij zien Hem alleen met heerlijkheid en eere gekroond. Hij werkt tot nu toe, om zijn doel te bereiken. Op aarde zien wij het—de kerkgeschiedenis is het getuigenis van zijn werk, van zijne worsteling met het rijk der duisternis, en van de nadering tot zijn doel. Zoo strijdt Hij ook tegen het rijk der duisternis daar boven. Wat hier en wat daar geschiedt, staat in eene zekere betrekking tot elkander. Christus moet als koning heerschen, om te niete te doen alle heerschappij, magt en kracht, totdat Hij alle zijne vijanden onder zijne voeten zal gelegd hebben; de laatste vijand, die bij de opstanding te niete gedaan wordt, is de dood.

Ik geloof, dat wij te veel aan onze verbeelding zou-

den toegeven, indien wij wilden indringen in de geschiedenis van dien strijd; ik zou evenwel mijn onderwerp te kort doen, indien ik niet wees op eene en andere bijzonderheid, ons daarvan opgeteekend. Blijkbaar is de dood van Christus ook van groot gewigt geweest in die hoogere wereld, ja! als een keerpunt in hare geschiedenis. Christus is gekomen, om door den dood te niete te doen hem, die het geweld des doods had, namelijk den duivel. Toen dan ook kort voor zijn lijden die stem uit den hemel was gehoord, zeide Hij vol blijdschap: nu is het oordeel (de scheiding) dezer wereld; nu zal de overste dezer wereld buiten geworpen worden. En in de afscheidsrede: de overste dezer wereld komt, maar heeft aan mij niets. De geest zal nu de wereld overtuigen van oordeel, omdat de overste der wereld geoordeeld is. — Ik voeg hierbij eene verklaring van den dood van Christus, die in de eerste eeuwen der christenheid werd aangenomen. Men beschouwde dien dood namelijk niet als een losprijs aan God, om zijne gerechtigheid te voldoen, — deze verklaring dagteekent eerst uit de achtste eeuw — maar als een losprijs aan den duivel betaald, om de zielen der menschen uit zijne magt te verlossen. — Door dien dood schijnt zijne magt gebroken en eene geheele verandering in zijnen toestand en betrekking gekomen te zijn. Christus zag in den geest den Satan als een bliksem uit den hemel vallen. Gaan wij ook te ver, indien wij aannemen, dat de Satan, die in het boek Job nog voorkomt als dienaar Gods, maar als vijand en aanklager der menschen, nu uit den hemel werd geworpen, en het

gezigt van Johannes daarmede verbinden: de engelvorst Michaël met zijne engelen strijdende tegen den draak en zijne engelen, en zij werden overwonnen en op aarde geworpen; waarop de juichtoon werd aangeheven: nu is de zaligheid, en de kracht, en het koningrijk geworden onzes Gods, en de magt van zijnen Christus; want de verklager onzer broederen is nedergeworpen, en zij hebben hem overwonnen door het bloed des Lams; en hetgeen Paulus schrijft: de overheden en de magten uitgetogen hebbende, heeft Hij die in het openbaar ten toon gesteld en door het kruis over hen getriumpheerd; en dan weder bij Johannes: bedriift daarom vreugde, gij hemelen! maar wee u, bewoners der aarde! want de duivel is tot u gekomen en heeft grooten toorn, wetende dat hij eenen kleinen tijd heeft. Gaan wij ook te ver, indien wij dat werpen van den duivel uit den hemel verklaren als eene scheiding van de goede en booze magten, die, even als op aarde, in die hoogere wereld ook ondereen gemengd waren. — Ja, wij gaan zeker te ver, wanneer wij ons uit die enkele trekken een duidelijk beeld wilden vormen; want wij zouden, als eene voortzetting van den strijd en verdere ontwikkeling van het drama, daarbij dan nog moeten voegen: den draak en zijne genooten, gegrepen, met ketenen gebonden en opgesloten in den afgrond voor duizend jaren, en dan weder voor korten tijd losgelaten; ook den antichrist, verschijnende in het laatste der dagen, en te niete gedaan door de verschijning van Jezus' toekomst. Wij moeten die dingen nemen voor hetgeen ze zijn; enkele stralen, die ons wel overtuigen, dat

er eene hoogere wereld is , en dat daar veel gebeurt in verband met hetgeen hier op aarde geschiedt , doch waarvan wij ons geene bepaalde voorstelling kunnen of mogen maken.

Doch hiervan kunnen wij bij al het duistere verzekerd zijn : Christus bestrijdt het rijk der duisternis , en zal het overwinnen en te niet doen ; onzichtbaar werkt en strijdt Hij voor ons , die in Hem gelooven ; Hij strijdt in hemel en op aarde ; Hij bestrijdt daar alles , wat zich tegen Hem verzet , alles , wat ons hindert en ons geluk belemmert. Welk eene troost, Br en Z.! Wij zijn veilig , zoo wij slechts gelooven ; veilig tegen aardsche en hemelsche magten , die ons ten val zoeken te brengen. Zoo God voor ons is , wie zou tegen ons zijn ; indien Christus voor ons gestorven is , wie zou ons dan verderven ; wij kunnen ons dan met Paulus verzekerd houden , dat geene aardsche of hemelsche magten ons kunnen scheiden van de liefde Gods , die in Christus Jezus is. Onder de hoede van den grooten Herder , hebben wij niets te vreezen , niemand zal ons uit zijne hand rukken , want Hij en de Vader zijn één. Wij weten , in wien wij geloofd hebben , en zijn verzekerd dat Hij magtig is ons pand te bewaren tot dien dag.

En eindelijk , die hoogere wereld zal evenzeer geoordeeld worden , als de onze , en haar wacht evenzeer eene toekomstige eeuw aan het einde van dezen haren ontwikkelings-tijd. Wij zullen de engelen oordeelen , spreekt Paulus ; zeker is dit zoo op te vatten dat onze ijver en godzaligheid hun ten oordeel zal strekken. De phantasie der schilders stelt in de tafereelen van het

laatste oordeel de duivelen voor als dienaars der helle, die de goddeloozen daar pijnigen en het vuur aanstoken. Dit is eene grove misvatting. Christus getuigt: ik zal dan zeggen tot de goddeloozen, gaat henen in het helsche vuur, dat den duivel en zijne engelen bereid is. Bij de voleinding der eeuwen zullen de duivel en de booze engelen te gelijk met de goddelooze menschen het loon voor hunne werken ontvangen in het helsche vuur, en de heilige engelen zullen te gelijk met de vrome menschen eeuwig zalig zijn in de toekomstige wereld, en Christus zal dan met hen zijn als eerstgeborene onder vele broederen.

Zietdaar, lezers! wat ik u wilde mededeelen aangaande de hoogere wereld. Beschouwt het niet als eene beschrijving, maar als eene voorstelling, een schaduwbeeld met flauwe omtrekken. Zij is mijne voorstelling, het beeld, dat zich in mijnen geest vormde bij de overweging der schrift; maar naar mijne overtuiging is zij tevens de voorstelling der h. schrijvers, en van Jezus, die hun aller leermeester was, door mijn schriftbeginsel mij eigen geworden. Zij staat in geen onmiddellijk verband met ons geloof. Wij stellen op de heilige engelen geen vertrouwen, en wij hebben voor den duivel en zijne trawanten geene vrees. Zij kan ons alleen het ontstaan der zonde en hare verschijnselen eenigzins verklaren, doch dat kan hoofdzakelijk slechts belang hebben voor onze weetgierigheid, want wij zullen toch de bewegingen der zonde evenzeer gevoelen, en evenzeer moeten bestrijden.

Doch wij behoeven eene voorstelling van de dingen des geloofs, van de zaken die men hoopt, en niet en ziet. Wanneer wij de dingen bedenken, die boven zijn, dan vormt zich onwillekeurig eene voorstelling van die zaken, het geestelijke omkleedt zich met beelden en vormen, een tafereel rijst op voor onze verbeelding. Ik acht het van het grootste belang, ja, een eisch van het schriftbeginsel, zich ook hierin zoo getrouw mogelijk te houden aan de voorstelling der schrift, want ik acht het onmogelijk, vorm en inhoud van elkander te scheiden, en den inhoud in anderen vorm over te gieten, zoodat het de zelfde inhoud blijft. God en Christus zijn in ons tafereel de hoofdpersonen; doch tot het bijwerk, dat die beelden zoo veel te heerlijker doet uitkomen, behoort de voorstelling der hoogere wereld, die ik in eenige flauwe trekken schetste.

1) Voor den kundigen bijbel-lezer kan het niet verborgen zijn, dat een groot deel van dit opstel uit letterlijke aanhalingen uit de schrift bestaat. Om de menigte van getallen te vermijden, heb ik evenwel de plaatsen niet opgegeven.

VRAGEN EN GEDACHTEN.

Is het christendom wel geschikt voor de godsdienst der groote menigte? Of liever, kan het in eene volkskerk wel zuiver bestaan?

Onder *volkskerk* versta ik de kerk van de groote menigte. De meeste menschen komen er niet toe, om zelve na te denken en eene eigene keuze te volgen, en zij stellen ook niet zoo veel belang in de godsdienst, dat zij daarvoor zoo veel moeite zouden doen. Maar zij moeten toch eene godsdienst hebben— zij volgen daarom den algemeenen stroom, en zoo wordt de *heerschende godsdienst* ook doorgaans de godsdienst der groote menigte.

Heerschende godsdienst is de algemeen verbreide, de over andere godsdiensten heerschende, de bevoorregte, de godsdienst van het land of van de plaats. In ieder dorp of stad ziet men eene hoofdkerk; een gebouw, dat de plaats versiert en door zijn hoog uitstekende toren haar in de verte kenmerkt; het heiligdom der heerschende godsdienst. Zij is ook doorgaans de *staatsgodsdienst*, zoo genoemd, omdat de staat haar inrigt, ondersteunt en beschermt. De staat, gesteld, om

de algemeene belangen zijner ingezetenen te behartigen, en ook wetende, van hoe veel belang het voor hem zelve is, geeft aan het volk eene inrigting tot godsdienst, zorgt voor hare gebouwen, bezoldigt hare dienaars, geeft haar wetten en reglementen, houdt het toezigt over haar bestuur, en verbindt hare hoofden aan zich, opdat kerk en staat elkander wederkeerig schragen.

Voor de hervorming was de roomsche de heerschende godsdienst en hare kerk de staatskerk; de menschen gingen ter mis en ter biecht, en de priester moest de gewigtigste momenten des levens godsdienstig wijden, hunne kinderen doopen, hunne huwelijken inzeggen, de stervenden bijstaan en de dooden ten grave geleiden; daarvoor toch heeft de groote menigte de godsdienst het meeste noodig. Toen kwam de kerkhervorming. Zij ging uit van geleerden, vond weerklank bij het volk, maar geschiedde eigenlijk door den staat. De staat liet de toerusting der roomsche eeredienst uit de kerken wegnemen, dreef de priesters uit hunne bedieningen en goederen, stelde evangelische predikers in hunne plaats, opende voor hen de overgewitte gebouwen en gaf aan het geheel eene nieuwe inrigting. De groote menigte ging nu even trouw ter preek, als vroeger ter misse, zij liet nu hare kinderen doopen en hare huwelijken inzeggen door den predikant; dezen riep zij nu aan het sterfbed, en noodde hem bij hare begravenissen. Niets geeft ons een duidelijker beeld van dezen gang der zaken dan de geschiedenis der hervorming in Engeland, waar het volk, naar den wil van zijne regenten, drie maal van godsdienst ver-

anderde; d. i. van roomsch protestantsch, en weder roomsch en nog eens protestantsch werd, naarmate de kerken voor beider eeredienst werden ingerigt.

Het is nu de vraag: of het christendom wel geschikt is, om de godsdienst te zijn der groote menigte?— Het christendom, hierover zal geen twijfel bestaan, is zeker bestemd voor *alle* menschen en ook geschikt om in aller behoeften te voorzien; het wordt in deze streken aan ieder aangeboden en niemand buiten gesloten; ik geloof ook, dat Christus eenmaal zoo allen tegenstand zal overwinnen, dat zijne godsdienst niet alleen over de geheele aarde gepredikt, maar ook door het meerendeel der menschen beoefend zal worden; doch het is de vraag: of allen, of liever het meerendeel nu reeds zoo ver gevorderd is, dat het christendom zijne godsdienst kan zijn; of het de godsdienst kan zijn der groote menigte, gelijk zij daar staat en gaat; of de christelijke gemeente eene volks- of staatskerk kan zijn, die alle bewoners van een dorp, stad of land omvat? — Ik zou dit zeer betwijfelen.

Het wordt wel aan allen aangeboden, doch tusschen aanbieden en aannemen is zeker nog een groot verschil, en het is dunkt mij eene waarheid, die door niemand ontkend kan worden, *dat het alleen de godsdienst kan zijn van die het aangenomen hebben.* Ik versta hier onder christendom niet iedere godsdienst, die zich naar Christus noemt en op Hem vertrouwt, maar de godsdienst die in het N. Testament wordt beschreven. Er zijn godsdiensten, die zich niet behoeven te gronden op eene bepaalde aanneming en keuze. Het jodendom b. v. was ingerigt, om de godsdienst van het

geheele volk te zijn. Allen, die uit Israël geboren waren, werden gerekend joden te zijn, en God op die wijze te dienen. Doch het christendom der schrift is eene godsdienst, die wel aan allen aangeboden wordt, doch die door een ieder in het bijzonder aangenomen moet worden; het is eene godsdienst des geloofs, der overtuiging en vrije keuze; en daar het in den aard der zaak ligt, dat niet een volk in massa, niet alle inwoners van een dorp of stad zoo maar op eens tot dat geloof, die overtuiging en keuze komen, maar sommigen het aannemen, anderen het verwerpen, zoo is het christendom des bijbels uit den aard der zaak *de godsdienst van een uitgelezen getal*.

Tot Constantijn was het gelijk het oorspronkelijk tot stand kwam, en waren zijne vormen, instellingen en leeringen berekend op een uitgelezen getal; doch toen die keizer christen werd en de groote menigte hem volgde, werd het christendom de godsdienst van allen, en de gemeente eene staatskerk, waarmede als van zelf eene geheele verandering van vorm, inrigting en leering gepaard moest gaan. Wat het christendom toen werd, dat is het over het algemeen nu nog. Allen, die in deze streken wonen, noemen het *hunne* godsdienst, hoedanig hunne overtuiging of hun leven ook zij, en meenen deel te hebben in zijne zegeningen en hopen op zijne beloften. Men schijnt geene bepaalde keuze, overgang of daad (geloof) noodig te achten. Het wordt beschouwd en gebruikt als de godsdienst van geboorte en niet van aanneming.

Het is nu de vraag: of de verandering, welke in de vormen, instellingen en leeringen des christendoms

plaats vond, toen het van de godsdienst van een uitgelezen getal de godsdienst der groote menigte werd, eene *verbastering* of eene *volmaking* is te noemen?

Voor het laatste is wel iets te zeggen. Toen het christendom tot stand kwam, kon het niet anders zijn, dan de godsdienst van een uitgelezen getal; doch toen het in de landen, waar het verkondigd werd, allen tegenstand overwonnen, en de overhand verkregen had over joden- en heidendom, moest het natuurlijk veranderd worden naar die veranderde omstandigheden. De triumferende kerk behoeft een geheel anderen vorm en inrigting dan de strijdende en verdrukte christenheid, en het zou verder volmaking kunnen schijnen, dat men het christendom des bijbels wijzigt naar tijden en omstandigheden. — Doch ik meen het eerste te moeten aannemen. Voor eenige jaren werd de stelling van *de volmaakbaarheid* van het christendom opgeworpen, veelvuldig besproken, maar algemeen verworpen. Men erkende, dat de menschen het regt niet hebben het christendom te wijzigen naar tijden en omstandigheden, maar veeleer verplicht zijn alle krachten in te spannen, om tijden en omstandigheden te volmaken naar het toonbeeld, ons van Gods wege geopenbaard en in den bijbel beschreven. Het protestantisme heeft dit als beginsel aangenomen, door den bijbel te stellen tot regel van geloof en leven. Wanneer de verandering, met Constantijn ontstaan, eene volmaking ware, dan moest dit beginsel vervallen; men moest dan ophouden zich op de schrift te beroepen en uit de schrift te prediken, want welk eene verwarping, zoo men de leeringen, vermaningen en beloften,

in de schrift aan een uitgelezen getal gerigt, toepaste op allen! De godsdienst van het n. testament is eene toepassing van de verschijning van Christus op diegenen, die het aangenomen en geloofd hebben; wanneer men het christendom nu gebruiken wil als eene godsdienst van allen, dan moet men de verschijning van Christus op eene geheel andere wijze toepassen, ja, op dien grondslag eigenlijk eene nieuwe godsdienst oprigten; daartoe is evenwel een groot deel van het n. t. onbruikbaar, maar moet men zijn toevlugt nemen tot menschenwijsheid en wetenschap. Men moet aannemen, dat wij veel verder gevorderd zijn, dan de apostelen, en vast stellen dat het christendom in deze landen zijn doel reeds bereikt heeft. — Neen, dat kan, dat mag ik niet aannemen. De geschiedenis bewijst het genoeg; de verandering, die na Constantijn plaats vond, en geheel en al de strekking had, om het christendom tot eene volksgodsdienst te vormen, was geene volmaking maar eene verbastering; van daar dagteekent zich het diep verval van alles? De groote dwaling ligt hier, dat men zich het christendom triumferende denkt, wanneer het slechts het joden- en heidendom heeft overwonnen. Neen, dat is slechts de voorbereiding tot zijn triumf. Het strijdt niet tegen andere godsdienstvormen, maar tegen de zonde. Zoo lang het over zonde en wereld de overhand niet heeft verkregen, kan het de heerschende godsdienst niet zijn. De groote menigte moge eene godsdienst hebben met christelijke vormen, maar zoo lang zij in de zonde leeft en de werldsche begeerlijkheden nastreeft, kan het christendom hare godsdienst

niet zijn. Ik moet de tegenwoordige stand van zaken dus eene verbastering achten.

Vraagt men mij: of het christendom dan zuiverder kan bestaan in eene kerk van *dissenters*? — Dissenters noemt men, die niet overeenstemmen met de heerschende godsdienst; hunne genootschappen worden ook wel *secten*, d. i. van de kerk afgesnedene stukken geheeten. In Frankrijk, waar de roomsche de heerschende godsdienst is, zijn de gereformeerden dissenters, en hier, waar de gereformeerde de meest algemeene godsdienstvorm is, vormen de roomschen weder eene secte. Hieruit blijkt, dat die verhouding tot de zuiverheid der godsdienst niets af- of toedoet. — Het christendom ontstond wel als eene kerk van dissenters; men treft in zulke genootschappen doorgaans ook meer ijver aan, omdat hunne leden zich tegenover de groote kerk moeten staande houden; bij het ontstaan komen zij wel uit vrije overtuiging; — doch bij het tweede en derde geslacht volgt de zoon reeds evenzeer den vader, als de groote menigte in de heerschende kerk den algemeenen stroom.

Vraagt men mij: of ik die verbastering betreur? — Ik zou niet gelooven in het koningschap van mijnen Heer, zoo ik niet aannam dat eene zoo groote omwenteling onder zijn bestuur was geschied, en hare toelating hare heilzame bedoelingen had. Zoo het christendom niet was veranderd en verbasterd, zoodat allen daartoe konden komen, dan had het in zijnen zuiveren vorm bij voortdoring gestaan tegenover eene staats-godsdienst, die niet eene christelijke was; een uitgelezen, betrekkelijk klein, getal tegenover de groote menigte, die hei-

densch was gebleven. Het christendom laat de menigte niet aan zich zelve over, maar zoekt haar door leering, vermaning en bestraffing op te leiden tot Christus; doch daarmede is de groote menigte niet tevreden. Het is haar niet genoeg, opgeleid te worden tot godsdienst; zij wil ook zelve eene godsdienst hebben. Had het christendom haar niet in zich opgenomen, dan had zij eene eigene godsdienst gevormd, of zij had dan aan het heidendom vastgehouden, of de staat had haar godsdienstvormen gegeven, naar hare tijdelijke behoeften. Bedenkt het, — dan had het christendom bij voortduring moeten strijden tegen eene heerschende kerk, gesteund door de magt van den staat; dan was dat uitgelezen getal bij voortduring door hare vroomheid eene ergernis gebleven voor de groote menigte en had door zijne vermaningen haren haat geprikkeld; dan was het 18 eeuwen lang aan hare vervolging blootgesteld geweest. Het uitgelezen getal moest de groote menigte, het koninkrijk der hemelen de wereld in haren boezem opnemen, of een strijd met haar voeren op leven en dood 18 eeuwen lang. Ziet, daarom werd die verandering zeker toegelaten door het verheerlijkt Hoofd der kerk, en verblijd ik mij daarover als een overgang tot beter.

Ook in den gewijzigden toestand, waarin het christendom thans als heerschende godsdienst bestaat, verbreidt het zijnen zegenrijken invloed. De gemeente verbasterde wel door de wereld in zich op te nemen, doch de wereld werd ook zelve daardoor geheiligd. Al werd zij niet christen, toch wordt zij eenigermate christelijk, met christelijke denkbeelden doordrongen, de dingen op

christelijke wijze beschouwende, en nadert zoo allengs het standpunt, waarop zij het zuivere christendom kan verdragen zonder het te vervolgen. Nog kan zij dit misschien niet. Indien men het nu reeds wilde herstellen in zijne oorspronkelijke zuiverheid, met zijne vormen en instellingen, gelijk het in den bijbel wordt verkondigd; indien eene menigte christenen, die nu verstrooid onder de anderen het christendom voor zich zelve beoefenen, zich van de zondige wereld afscheidde, en tot een uitgelezen getal vereenigde, ik vrees, dat die poging gelijk alle vroegere slechts zou uitloopen op het stichten van eene nieuwe secte, en in den stand van zaken geene verandering brengen zou. Ik acht het beste, dat wij het gebrekkige van den tegenwoordigen toestand gevoelen, en zoo veel mogelijk aan het licht brengen, maar voor als nog daarin berusten, en den geschikten tijd voor het betere afwachten. Mij dunkt ik zie dien tijd naderen, al is het nog geheel in de verte. De godsdienstige vrijheid en verdraagzaamheid neemt gedurig toe; telkens verheffen zich krachtiger stemmen tegen eene heerschende godsdienst en eene staatskerk; het menschelijke verliest telkens meer zijn gezag in zaken van godsdienst, en de bijbel wordt in die zelfde mate meer onderzocht en gekend; bij allen strijd en woeling neemt het besef van eene hogere eenheid in Christus toe, en de vrienden van Jezus vereenigen zich, al is het niet tot gemeenten, dan toch tot genootschappen, conferenties en allianties. Ziet, welk een vooruitgang in de laatste vijftig jaren! Zoo wordt de wereld allengs rijp voor eenen

beteren toestand;—God geve dat die tijd spoedig kome!

Is de christelijke doop wel geschikt voor eene volkskerk? of liever: kan die doop wel zuiver bediend worden in eene kerk, waartoe allen behooren?

Deze vraag leidt de gedachten van het algemeene tot het bijzondere, en wat mij daar voor den geest kwam, wil ik hier toepassen; want ik geloof, dat de ongeschiktheid van het christendom des bijbels voor eene kerk der groote menigte vooral in dit punt aan het licht komt. De doop, gelijk Christus hem bevolen en de apostelen hem bediend en verklaard hebben, is toch de doop van een uitgelezen getal, en zijne beteekenis moest gewijzigd en zijn vorm veranderd worden, om de inlijvings-plegtigheid van eene volkskerk te kunnen zijn.

Dat de doop der h. schrift de doop van een uitgelezen getal is, blijkt genoeg uit zijne voorwaarden, *bekeering en geloof*, en zijne beteekenis: *der zonde sterven en opstaan, om in nieuwigheid des levens te wandelen; bad der wedergeboorte*. Alle inwoners van een land, dorp of stad, gelijk zij daar henen leven, komen daartoe niet, maar slechts een deel van hen. Het is geene noodwendige eigenschap van de groote menigte, geen noodzakelijk gevolg van het mensch-zijn, dat zij zich bekeeren en gelooven, maar eene vrije daad. Deze komen er toe, gene niet. De christelijke doop is het zegel van die vrije daad. Die er toe komen, worden gedoopt tot eene gemeente, eene kerk; en die gemeente wordt daardoor als van zelf tot een uitgelezen getal.

Toen nu met Constantijn de kerk eene volks- of

staatskerk, het christendom de godsdienst der groote menigte werd en dien ten gevolge zijne instellingen en leeringen gewijzigd werden, moest wel de doop in de eerste plaats een anderen vorm en beteekenis verkrijgen. De doop van een uitgelezen getal moest worden tot een doop der groote menigte. Ik geloof dat wij hieruit en uit het voortduren van genoemden stand van zaken nog het beste het ontstaan van den kinderdoop, en de voortdurende gehechtheid aan die plegtigheid kunnen verklaren.

Wij moeten niet meenen, dat dit bewust en opzettelijk is. Het is verwonderlijk, welk eenen invloed de toestand van zaken op onze denkbeelden en verklaringen heeft. Verandert de stand van zaken, allengs verandert ook onze beschouwingwijze. Er moet altijd eene zekere overeenstemming zijn tusschen de idéé en de werkelijkheid; tusschen de zaken, gelijk wij ons voorstellen, dat zij zijn moeten, en gelijk zijn wezenlijk zijn; tusschen onze idéé van het christendom, gelijk het zijn moet, en gelijk het werkelijk is. Ontbreekt zij, dan hebben wij geenen vrede, maar trachten naar verandering. Er zijn nu twee wijzen, om tot die overeenstemming te komen, dat wij namelijk de werkelijkheid veranderen naar de idéé, en dat wij de idéé wijzigen naar de werkelijkheid. De eerste is de goede en ware wijze; wij moeten ons leven, onze gezindheden en gedragingen veranderen naar de goddelijke geboden en het volmaakte toonbeeld, ons in Christus geopenbaard, opdat wij vrede mogen hebben in ons zelve; wij moeten ons christendom inrigten naar de voorschriften, ons in den bijbel gegeven, opdat

wij gerust mogen zijn, in waarheid en niet in dwaling te verkeerem. Doch de andere wijze zien wij het meeste gevolgd. Het is veel gemakkelijker de idée, dan de werkelijkheid te veranderen, en het buigzame verstand leent zich tot vele dingen. Wanneer eenmaal iets zoo is, dan stelt men zich ligt voor, dat het ook zoo zijn kan en zijn moet, en brengt als van zelf alles daarmede in overeenstemming. Zoo zien wij in de kerkgeschiedenis altijd een streven, om de leer en instellingen des christendoms in overeenstemming te brengen met tijden en omstandigheden, terwijl er een tegenovergesteld streven had moeten zijn, om namelijk tijden en omstandigheden te dwingen naar die leer en instellingen. — Ten tijde van Constantijn had men den grooten toevloed tot de gemeente moeten tegenhouden, en hoe meer het lidmaatschap begeerden, hoe ernstiger men de katechumenen had moeten beproeven; doch men verheugde zich over den grooten toevloed, over zoo vele grooten en aanzienlijken der aarde, en terwijl de menschen sliepen, zaaide de duivel onkruid onder de tarwe. Nu de groote menigte eenmaal was opgenomen, wijzigde de beschouwingwijze en te gelijk de inrigting zich als van zelf naar dezen nieuwen stand van zaken, en zoo ook de opvatting en toediening van den doop.

Was de kerk van een uitgelezen getal tot de kerk van allen geworden, de doop moest ook aan allen toegediend, en zijne beteekenis zoo gewijzigd worden, dat hij ook op allen van toepassing was. Zoo is de kinderdoop uit den veranderden stand van zaken ontstaan, en die stand van zaken weder door den kinderdoop be-

stendig, en men is aan beiden zoo gewoon geworden, dat men zich bijna niet kan voorstellen, dat het anders kan en moet zijn. Van daar de zonderlinge vasthoudendheid aan deze plegtigheid. Men gevoelt en erkent, dat zij niet de doop is der h. schrift, doch men ziet tevens, dat zij geheel en al voegt in den tegenwoordigen stand van zaken. Wij kunnen ook geenzins ontkennen, dat er eene zekere overeenstemming bestaat tusschen beide. De christelijke doop past niet in eene volkskerk. Is die kerk niet meer eene gemeenschap van geloovigen, om het christendom te beoefenen, maar slechts eene inrigting, om de menschen tot Christus op te leiden, en moet zij dien ten gevolge allen omvatten, dan moeten ook allen gedoopt worden; dan kan men niet wachten, tot zij op zekere jaren zelve kiezen, want dan konden zij niet willen; maar men moet ze doopen, voor zij kunnen kiezen; ouders zijn verplicht, hunne kinderen te laten doopen, en zij kunnen hen niet te vroeg onder den invloed dier opleiding brengen; als mensch geboren te zijn, is dan ook het eenige vereischte om te deelen in de zegeningen dier opleiding. Doch die plegtigheid kan nimmer de christelijke doop zijn; zij moge voegen in den tegenwoordigen stand van zaken, doch men vergete niet, dat die stand een deerlijk verbasterde is. Men moet terug keeren tot den christelijken doop. Eenmaal zal dit zeker geschieden, doch wanneer het geschiedt, dan zal er eene verkeerde verhouding ontstaan tusschen dien doop, en den stand van zaken; maar dan zal, daar de menschelijke geest geene verkeerde verhouding kan dulden, die stand van zaken ook veranderen.

Door terugkeering tot den christelijken doop zullen alle heerschende godsdiensten, en staatskerken verdwijnen, en het christendom, gelijk het ook zijn moet, weder de godsdienst worden van een uitgelezen getal; en dan eerst zal het in volle mate zijnen zegenenden invloed kunnen uitoefenen.

Naar het voorgaande verwachten misschien velen de gevolgtrekking: dat dan de ware en goede stand van zaken gevonden wordt onder de doopsgezinden; dat zij het uitgelezen getal uitmaken, waarin het zuivere christendom beoefend en de ware doop toegediend wordt. — Dit is geenszins het geval. Ik geef althans de derde vraag in overweging:

of de doop, in zijne volle evangelische beteekenis, ook wel voor onzen toestand past? of liever: of die beteekenis al niet eenigzins gewijzigd wordt naar dien toestand?

In wezenlijkheid verschilt de gang van zaken onder ons niet zoo veel van dien onder de hervormden en roomschen. Het is waar, het christendom wordt onder ons meer beschouwd en in toepassing gebracht als de godsdienst van een uitgelezen getal. De doop leidt ons als van zelf daartoe. Zoo is onze kerkgemeenschap ook tot stand gekomen en uitgebreid. Geene massa's, geene steden, dorpen of landen, maar één voor één, door vrije keuze, kwamen de leden. Zij beschouwden hunne gemeenschap als de ware kerke Gods, en die daar buiten waren als de wereld, aan wie zij bekeering en het geloof aan het evangelie moesten prediken. Twee aan twee gingen hunne apostelen door steden en dor-

pen en vonden vele heilbegeerige harten. Doch die eerste zendings-ijver bezweek voor de hitte der vervolging, en de vaderen beperkten zich tot den kring hunner gemeenten, en zoo moest onder ons een soortgelijke toestand ontstaan, als onder de anderen. Allen, die in den kring der gemeente geboren zijn, worden ook gerekend tot haar te behooren, door haar onderwezen en tot Christus geleid; allen komen in den regel ook daartoe, en het verschil bestaat hoofdzakelijk daarin, dat die naauwere verbindtenis aan de gemeente onder ons met den doop, en bij anderen alleen met belijdenis geschiedt. — Zeker is dit verschil nog al aanmerkelijk; de overgang tot de gemeente is veel plegtiger, maakt veel dieper indruk en verbindt de nieuwelingen veel meer, dan waar hij alleen met belijdenis geschiedt; die overgang wordt met veel meer ernst overwogen en met grooter belangstelling behartigd; ten gevolge van den doop voelt ieder zich ook meer zelfstandig, en hebben wij eene andere inrigting en beschouwingwijze. Met dankbaarheid erken ik onze voorregten. Wij stellen ons het volmaakte meer ten doel, door partij ons als eene dwaling (idealisme) gerekend, maar door mij als een voorregt beschouwd, en door naar dat doel te streven staan wij ook wezenlijk nader aan het volmaakte. Doch schoon het voor ieder eene vrije keuze blijft, komen toch doorgaans allen, op zekeren leeftijd, op aandrang der ouders of op voorstel van den leeraar, en bestaan onze gemeenten niet uit een getal van uitgelezenen, en is zij, gelijk de ondervinding, helaas, maar al te dikwijls leert, dien ten gevolge ook geene gemeenschap van heiligen.

Dit beseft ieder, en ik verbeeld mij, dat de opvatting en voorstelling van den doop bij dit besef onder de onzen ook wel eenigzins naar dien stand van zaken wordt gewijzigd en van het zuivere evangelie afgeweken is, zoodat wij zeker wel eenen doop van bejaarden hebben, maar er wel eenige twijfel kan oprijzen, of wij wel den christelijken doop bezitten.

De schriftmatige beteekenis weet ik niet duidelijker en vollediger uit te drukken, dan door den doop te noemen *het zegel van de regtvaardigmaking des geloofs*. Wij worden door den doop niet geregvaardigd, maar uit Gods genade, door de verlossing, die in Jezus Christus is, op ons geloof; doch die genade, die verlossing en dat geloof wordt door den doop bezegeld, en de regtvaardigmaking in het waterbad tot eene daadzaak. Gelijk de vrede niet gesloten wordt door het onderteeenen van het verdrag, maar die onderteekening de bezegeling is, waardoor de vrede eerst tot eene daadzaak wordt, zoo bezegelt ook de doopeling zijn geloof, God zijne genade, en Christus zijne verlossing door den doop, en wordt de regtvaardigmaking tot eene daadzaak. De orthodoxe zoekt naar een inwendig teeken der regtvaardigmaking, om zich zelve gerust te stellen;—neen, Christus heeft ons den doop tot een teeken gesteld. Ze is het zegel, dat de regtvaardigmaking, op Golgotha voor de geheele wereld verkrijgbaar gemaakt, toegeëigend wordt aan een ieder, die gelooft.

Doch men huivert, aan den doop die hooge beteekenis toe te kennen en hare gevolgen in toepassing te brengen. Men huivert, de gemeente toe te spreken, als

Paulus deed: gij zijt geregtvaardigd uit uw geloof; voor u is geene verdoemenis meer; uit genade zijt gij zalig geworden, en die buiten de gemeente zijn te kenmerken als de verdoemelijke wereld. Men ziet namelijk op den toestand der gemeente en twijfelt aan het koningrijk Gods. Men durft niet gelooven, dat de gemeente dit koningrijk zoude zijn, daar zij zoo weinig verschilt van de wereld buiten haar. Men zwijgt daarover, en bepaalt zich tot zwevende waarheden. Men verkondigt de groote genade Gods in Christus, schetst de voorwaarden om ze te verkrijgen, doch durft aan hare verwerkelijking in de gemeente niet gelooven, en laat dit aan een ieders bewustzijn over. Men wantrouwt den doopeling, die zijn geloof beleet, men wantrouwt de gemeente, aan wie de sleutelen des koninkrijks zijn toevertrouwd. Zoo huivert men den doop in zijne geheele bijbelsche beteekenis voor te stellen, en den vollen rijkdom van zijne genade te verkondigen. Men ziet op den stand van zaken, zoekt de beteekenis des doopsels in overeenstemming te brengen met dien gebrekkigen toestand, en maakt het tot . . . ik weet niet wat.

Zou het goed zijn, het christendom zoo te plooijen naar onzen gebrekkigen toestand? Zou het niet beter, ja, de eenig ware en goede wijze zijn, dien toestand te hervormen en te volmaken naar het ideaal, ons in den bijbel gegeven? Daartoe is voor alle dingen noodig, zijne gebrekkigheid te kennen, en niets kan, mijns bedunkens, meer daartoe dienen, dan niets achter te houden, dat wij niet zouden verkondigen den ganschen raad van God.

KERKNIEUWS.

BEROEPEN.

HOLLAND. (NOORD-) DE RIJF. Alhier is, nadat verschillende predikanten eene predikbeurt hadden waargenomen, op den 8sten julij beroepen Ds. I. de Verwer van Baard. Bij de eerste stemming werd een gelijk getal stemmen uitgebragt op Ds. G. ten Cate van Wormerveer en Ds. I. de Verwer; eene herstemming geschiedde met den zelfden uitslag. De beslissing werd nu aan het lot overgelaten; ten gevolge daarvan is Ds. I. de Verwer beròepen, die zich bereid verklaard heeft, die roeping aan te nemen.

BUITENLAND. De beroeping te Embden aan Ds. L. F. Goting Vinnis, pred. te Stads-Kanaal, aangeboden, is door dezen aangenomen.

BIJZONDERHEDEN.

HOLLAND. (NOORD-) WORMERVEER op het ZUID (ingezonden). Zondag 25 julij was voor de Doopsgezinde Gemeente te Wormerveer op het Zuid een ware feestdag. Werd toch voor 25 jaren, juist op dien dag, de eerste steen aan hun kerkgebouw gelegd, nu hoorden zij voor 't eerst bij de morgengodsdienstoefening het orgel, door de heeren Flaes en Brunjes voor haar vervaardigd, bespelen. Haar leeraar trachtte, naar aanleiding van Nehem. XII: 43b, de harten te stemmen tot eene vrolijkheid, van welke dankbare en ootmoedige erkentenis van Gods g. L. II. K.

goedgunstigheid ook in dezen bijzonderen zegen de bron moest zijn.

De vervaardigers hebben alle eer van hun werk, hetgeen bijzonder bleek bij het orgelconcert, des namiddags door den heer Jb. Kwast van Purmerende met zijne bekende bekwaamheid gegeven.

VACANTE PLAATSEN.

FRIESLAND.

Ameland (2de pred. pl.)
Baard weldra.
Witteveen, Rottevalle, Woudsend.

GELDERLAND.

Arnhem.

GRONINGEN.

Huizinge, Stadskanaal weldra.

NOORD-HOLLAND.

Broek op Langendijk.
Koog en Zaadijk (2e pred. plaats).
Medemblik.
De Rijp (beroepen Ds. I. de Verwer.)
Op het eiland Texel, Hoorn. (aan den)

BUITENLAND.

Embden, (beroepen Ds. L. F. Goteling Vinnis.)
Goch.